

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 32, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 18.11.2022

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 01.02.2023

Sayfa / *Page*: 61-77

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Dr. Ali POLAT

Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü

yavuz_polat31@hotmail.com

YAHYA AKENGİN'İN *ESKİ ÇARIKLAR* ADLI TİYATRO ESERİNİN İNCELENMESİ

Öz

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle ayrılmasından sonra, Anadolu'nun pek çok yeri düşman kuvvetlerince işgal edilir. Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, Kuvayımilliye ruhuyla Türk milletinin var olma savaşında milli mücadele meşalesi yakılır. Tam bağımsız Türk devleti kurulana ve düşman Türk yurdundan sökülüp atılana kadar mücadele verilir. Bağımsızlık mücadelesinde düşmana karşı savaşıldığı gibi azınlıklar ve şahsi emellerini düşünen işbirlikçilerle de mücadele edilir. Tarihte yaşanan bu olaya milletin bir ferdi olan sanatçıların duyarsız kalmadıkları görülür. Bu hususta pek çok edebî eser, değişik açılardan kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Yahya Akengin'in yazmış olduğu *Eski Çarıklar* adlı tiyatro eseridir. Milli Mücadele'nin kazanılmasında cephe kadar, cephe gerisindeki Anadolu insanının yaşadıkları da önem kazanır. Genel olarak eserde cephe gerisinde yaşananlar verilmeye çalışılır. Bu çalışmada söz konusu eserin kimliği, özeti, yapısı, olay örgüsü, zamanı, mekânı, şahıs kadrosu, metinlerarası ilişkisi ve izlediği çeşitli yönlerden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, çarık, vatan, düşman, işbirlikçi

THE ANALYSIS OF THE PLAY *ESKİ ÇARIKLAR* BY YAHYA AKENGİN

Abstract

After the defeat of the Ottoman Empire in the First World War, many parts of Anatolia were occupied by the enemy forces. Under the leadership of Gazi Mustafa Kemal Pasha, with the spirit of the Kuvayımilliye, the national struggle torch was lit in the war of existence of the Turkish Nation. The aim was to fight until a fully independent Turkish state was established and enemy is driven from the Turkish homeland. During the for the independence, not only against minorities but also against collaborator who had personal opinion was fought, as was struggled against the enemy forces. Artist weren't deaf to this situation which deeply affected the Turkish nation in history. In this regard, many literary Works have been written from different angles. One of themis the play named Eski Çarıklar written by Yahya akengin. In the National Struggle,the experiences of the Anatolian people behind the frontline are as important as the frontline. In general, it is tried to be given what happened behind the frontline in the work. In this study, the identity, summary, structure, plot, time, place, character, intertextual relationship and theme of the work in question will be examined from various aspects.

Key words: National struggle, rawhide sandal, homeland, enemy, collaborator

Giriş

Toplumların ölüm kalım mücadeleleri vermeleri edebî eserlere değişik şekilde yansır. Edebiyat, toplumu doğrudan etkileyip hafızasında yer eden olayları, edebî gerçeklik içinde vermeye çalışır. Türk milleti tarihin birçok döneminde toplumu derinden etkileyen vakalarla karşılaşır. Bunlardan biri de 1919-1922 yılları arasında düşmana karşı verilen Kurtuluş Savaşı'dır. Bağımsızlık mücadelesinin ne gibi şartlarda, nasıl ve kime karşı yapıldığı üzerinde pek çok sanatçı, değişik edebî türlerde eserler verir. Bunlardan biri de Hisar şairi Yahya Akengin'dir. Yazmış olduğu *Eski Çarıklar*¹ adlı tiyatro eserinde, Kurtuluş Savaşı döneminde Anadolu'nun bir köyünde meydana gelen olayları ve özellikle de cephe gerisinde yaşananları tarihî gerçekliği göz ardı etmeden tiyatro olarak yazar. Makalenin amacı, daha çok şairliği ile tanınan Yahya Akengin'in yeterli ölçüde ilgilenilmeyen tiyatrolarından birini tanıtmaktır. Bu çalışmada eserin kimliği, özeti, yapısı, olay örgüsü, zaman ve mekân, şahıslar kadrosu, metinlerarası ilişkiler, dil ve üslup ile izlek konuları hakkında bilgi verilecektir.

Eserin Kimliği

Eski Çarıklar Yahya Akengin'in kaleme aldığı altı tiyatrodan biridir. Eser ilk kez 1987 yılında yayımlanır. Sanatçı eserinde, Şerif Aktaş'ın "millî romantik duyuş tarzı" diye ifade ettiği bakış açısını kullanarak beyin ve kalp diyalogu ile geçmiş değerleri anlamaya yönelir (Korkmaz 2018: 25). Türk milleti daha dün denecek kadar yakın zamanda pek çok facia yaşar. Halkın bunları unutmaması gerekir. Çünkü milletler zaferleri kadar, yenilgileri ile de tecrübelenir. Bu tecrübeleri gençlere

¹ Alıntılar metin boyunca 2009 yılında Akçağ yayınlardan çıkan *Eski Çarıkları* adlı eser temel alınarak söz konusu eserin sayfa numaraları verilmek suretiyle yapılmıştır.

ulaştırmak aydınların görevidir (Kocakaplan 2018: 37). Sanatçı, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu’da bir köyde yaşananları “millî romantik” bir bakış açısıyla vermeye çalışır. Bu yolla tiyatro kültürel kalkınmayı sağlayarak halkı uyarma görevini gerçekleştirir (Nutku 1976: 229).

Akengin, edebiyat dünyasına şiirle giriş yapar. Daha sonra roman ve tiyatro tarzında da eserler verir. Gelenekten yararlanan yenilik anlayışını benimser (Akengin 2009: 4). *Eski Çarıklar*, Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Kurtuluş Savaşı’nı konu alarak, o yıllarda Doğu Anadolu’da bir nahiyede yaşananları anlatan, kahramanlık öğeleriyle kurulu bir eserdir. Yapıtta savaş sırasında zulüm gören insanların karşısında, bazı kişilerin kendi menfaatlerini düşünmelerine değinilir (Kocakaplan 2018: 37). Sahnelenebilecek özelliklere sahip bu eserde aşk konusu ikinci plana itilip hamasi taraf ön plana çıkarılarak heyecanlandırmak amaçlanır (Karaburgu 2010: 324). Böylece vatanın düşman işgalinden kurtulması birinci öncelik olarak amaçlanır.

Anlatıcı ve Bakış Açısı

Anlatıcı, sanatçının eserini anlattığı aracı kişidir (Çetin 2012: 103). *Eski Çarıklar* adlı oyunda çoğul anlatıcı kullanılır. Çoğul anlatıcıda birden çok anlatıcıya yer verilir. Eserde kimi zaman karakter anlatıcıya kimi zaman ise yazar anlatıcıya (Şen 2017: 19-40) yer verilir:

OSMAN – (Odadan koşarak gelir) Ben şekey istemem. (Hacer de arkasından gelir)

FERİDE – (Osman’a) Yavrum Osman’ım, deden sana alacak. Baban da getirecek... Hacer bu söz üzerine Niyazi’nin yüzüne bakar. Feride Hacer’e gözlerini ağartıp, dişlerini sıkar)

KURBAN – Niyazi, şu üç koyundan birinin yerine para versen iyi olur.

NİYZAZİ – Hacer gelin bize uğrasın da ben Osman’a birkaç şeker göndereyim. (Dışardan İsmail’in sesi duyulur.) (s. 25)

Metinde görüldüğü gibi yazar anlatıcı paratez içi aktarımlarda olaylara tarafsız ve yansız bir gözlemci gibi yaklaşır. Tiyatroda yer alan kişilerin konuşmaları ise karakter anlatıcıyla verilir. Eserde genel olarak karakter anlatıcı kullanılır.

Akengin, parantez içi ifadelerden sahne başlarında yararlanır. Ayrıca kişi ve olaylar hakkında bilgi vereceği durumlarda da bu ifadeleri kullanır. I. Sahne’nin başında piyesin mekânı, zamanı ve kişileri hakkında parantez içi bilgiler verilir:

(Doğu Anadolu’da bir nahiye. 1921 yılı ilkbaharı. Ön planda sağda toprak damlı bir evin içi. Evin sağdaki giriş kapısından birinci bölmeye “aşhane” denilen yere, oradan, ortadaki kapıdan soldaki odaya geçilir. Odada karşıda ve solda birer pencere, yere serili eski bir kilim, duvar dibinde üst üste yığılmış yataklar, yatakların arkasında duvara asılı tüfeğin namlusu görülür. “Aşhane” kısmında karşıda kiler kapısı vardır, ortada yere gömülü tandır. Kiler kapısı hizasında raflar, raflarda toprak ve bakır kaplar yer alır. Sahnenin sol ön planında kavakların çevrelediği ”millet bahçesi” denilen kısım. Ev ile Millet Bahçesi arasında, üzerine irice bir taş kapatılmış kuyu. Kavakların ötesinde bir dere. Arka planda evler ve yamaçları yeni yeşeren, tepelerinde beyaz lekeler görünümünde karlar bulunan dağlar. Kuşluk vakti. Derede çamaşır yıkayan kadınların tokaç sesleri. Kadınlar renk renk yamalı kıyafetler içindedir. İsmail, mahalle arasından gelir. 12-13 yaşında, yalınayak, yırtık elbiseli, kavruk yüzü, mahzundur) (s. 9).

Parantez içindeki bu ifadeler okuyucuya eser ve kişiler hakkında bilgi verirken, aynı zamanda piyesi sahneleyecek oyuncuların da nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirtir (Şen 2017: 31). Karşılıklı konuşmanın olmadığı bu bölümde yazar anlatıcı, olayın geçtiği mekân, zaman ve kişiler hakkında bilgi verirken tarafsız ve nesnel bir tutum takınır. Çoğul anlatıcının kullanıldığı piyeste tiyatronun unsurları olan mekân, zaman, olay ve şahıs kadrosu yazar anlatıcı ve karakter anlatıcının bakış açısıyla okuyucuya sunulur.

Eserin Özeti

1921 yılı ilkbahar mevsiminde kadınların derede çamaşır yıkamasıyla başlayan tiyatro, eşlerin sevdiklerini savaşa göndermelerinden dolayı gözyaşı dökmeleriyle devam eder. İsmail, baba özlemiyle “Mehralı Bey Destanı”nı söylemeye başlayınca kadınların özlem ve acıları daha da artar.

Kurban Dede, torunu Osman’a türkünün hikâyesini anlatır. Evde un namına bir şey olmadığı için Hacer, komşudan borç un ister. Aile, savaşı ve savaşa gidenleri konuşur. Anadolu insanı yoksul olduğu için açlık kol gezer. İnsanların fakirliğini gören Topal Niyazi, bunu fırsata çevirip köylülerin tarlalarını yok pahasına almaya çalışır.

Topal Niyazi’nin çaşudu Dudu, Topal Niyazi’yi Hacer’e överek Hacer’i ayartmaya çalışır. Fakat Hacer ona yüz vermez. Topal Niyazi, Kurban Dedelerin unlarının bittiğini öğrenir. Bu sebeple un karşılığında, ucuz yolla tarlayı almak ister. Şükrü’nün askerden gelmesi, Topal’ın planlarının bozulmasına ve evden bir hışımla çıkmasına neden olur. Şükrü’yü gören aile mutlu olur. Şükrü, evdekilere başından geçenleri anlatır. O, savaşa tekrar döneceğini, Doğu Cephesi’nde başarılı olduklarını, sıranın Batı Cephesi’nde geldiğini söyler. Aile ise savaşın ne zaman biteceğini sorgular. Bekçi, köylüden ordu için birer çift çorap örmelerini ister. Dudu, Kurban’ın ailesine Topal’ın gördüğü hakareten dolayı eşkıya ile bir olup evlerini basacağını iletir.

Gece sabaha kadar Kurban ve Şükrü, Topal Niyazi’yi ve eşkıyaları bekler. Lakin Topal ve eşkıyalar o gece gelmezler. Şükrü’nün canı sıkılır ve evi bırakıp da askere dönmek istemez.

Bekçi, halka millet bahçesinde toplanmalarını, burada Amerika’dan gelen memurun Amerikan mandasını konuşacağını duyurur.

Şükrü ile Hacer tandır başında muhabbet ederler. Hacer, ona ayağındaki yanığın düşman askerinin tecavüzüne uğramamak için, sönmemiş tandırın içine girdiği zaman oluştuğunu söyler.

Osman, Topal Niyazi ve eşkıyanın evi basacak olmasından dolayı kışlaya dönmeyi istemez. Babası ise evi koruyabileceğini, bu sebeple bir an önce askere geri dönmesini ondan talep eder. Aksi takdirde oğluna hakkını helal etmeyeceğini belirtir. Bunun üzerine Şükrü kışlaya dönmeyi kabul eder.

Gece eşkıya kıyafeti giymiş olan Niyazi ve yardımcısı Dudu ile yapacağı baskın üzerine konuşur. Bu sırada Kurban Dede tüfeği ateşler ve Topal’ı vurur. Kurban Dede ve köylüler, Topal Niyazi’nin vurulmasından dolayı çok sevinirler.

Eserin Yapısı

Eski Çarıklar, iki bölüm, dokuz sahneden oluşur. I. Bölüm, I. Sahne (s. 9-11), II. Sahne (s. 12-27), III. Sahne (s. 28-34), II. Bölüm I. Sahne (s. 35-37), II. Sahne (s. 38-39), III. Sahne (s. 40-42), IV. Sahne (s. 43-50), V. Sahne (s. 51-55), VI. Sahne (s. 56-60) şeklinde bölümlenir.

Olay Örgüsü

Çetin'e göre olay örgüsü metinde bulunan olayların sıralanış ve düzenlenişidir (Çetin, 2012:187). *Eski Çarıklar*'ın olay örgüsündeki metin halkaları şunlardır:

- Anadolu'da bir köyde savaşın getirdiği yıkım neticesinde köylülerin tarlalarını Topal'a satmak zorunda olmaları,
- Şükrü'nün iki günlüğüne askerden gelişi ve Topal'ın kötü emellerini öğrendikten sonra geri dönmekten vazgeçmesi,
- Bekçi Memiş'in manda ile ilgili duyurusu ve yaşananlar,
- Şükrü'nün askere gitmeden önce ailesiyle konuşması,
- Topal Niyazi'nin eşkıya kıyafetiyle Kurban'ın evine saldıracakken Kurban Dede tarafından vurulması şeklinde metin halkalarından oluşur.

Eski Çarıklar eseri, Kurban Dede ve onun ailesi etrafında kurgulanır. Olay örgüsünü oluşturan çatışmalar, genel olarak millî düşünceye sahip olanlarla gayri millî düşünceye sahip olanlar arasında gerçekleşir. Kurban Dede, eşi Feride, gelini Hacer, oğlu Şükrü, köylüler, Nahiye Müdürü ve bekçi millî hasletlere sahip özellikleri temsil ederler. Topal Niyazi ise kendi menfaatini düşünen gayri millî özellikleri ile verilir. O, şahsi çıkarları için köylülerle çatışır ve bu işte Dudu ona yardımcı olur. Ayrıca Mr. Tom, Amerikan mandasını ve sözde Ermeni mezalimini köylülere anlatmak için eserde yer alırlar.

Birinci metin halkasında, Doğu Anadolu'da savaş zamanında bir köyde, köylülerin sevdiklerinin savaştan geri dönmeleri üzerine, zor durumdan kurtulmak için ellerindeki tarlaları satmaları ve savaşa gönderdikleri yakınlarına duydukları özlem anlatılır. Doğu Anadolu'da bir nahiyede kadınlar, askere gönderdikleri yakınları üzerine konuşurlar. Yoksulluk bellerini büker. Elleri bulanan toprak parçalarını, Topal Niyazi onlardan cüzi bir miktara satın alır. Kadınlar, İsmail'den "Mehralı Bey Türküsü"nü söylemesini isterler. İsmail, Yemen'e gitmiş bir askerın oğludur. Babasının askerden bir türlü geri dönmemesi onda derin bir acı ve hasret oluşturur. O, bu duygularla türkü söyler.

Kurban Dede, yoksulluktan dolayı tarlalarını bir bir Topal'a satmak zorunda kalır. Elinde kalan son tarlayı da ona satmak için onu evine davet eder. Fakat Topal onların durumunu bildiği için tarlayı ucuza kapatma telaşına düşer. Evde iyi niyetliliğinden dem vuran Topal'a, her defasında Feride ters cevaplar verir. Kurban'ın ailesi ve köylü nazarında Topal Niyazi kan emici ve fırsat düşkünü olarak görülür. O, Kurban'ın evinde erzak kalmadığını bildiğinden pazarlığı sıkı tutar. Tarlaları çok ucuza alma arzusunu taşır.

FERİDE– Bir tarla daha gitti Topal Niyazi'ye beleşten... (s. 17)

Burada genelde köylüler, özelde Kurban ve ailesinin Topal Niyazi ile çatıştığı görülür. Şükrü'nün askerden gelmesi üzerine tarla satışı durur. Topal'a ağır konuşulur ve o da sinirli bir şekilde evden uzaklaşır.

Kurban'ın ve köylülerin tarlasını ucuza alma

Kurban ve köylüler ←————→ Topal Niyazi

Şekil 1: Şekilden görüldüğü gibi Topal Niyazi'nin genelde zor durumda olan köylünün özelde ise Kurban'ın elinde bulunan tarlaları cüzi bir fiyata almaya çalışması çatışmayı doğurur.

İkinci metin halkasında Şükrü, askerden iki günlüğüne döner. Önceleri ailesi onu tekrar askere göndermek istemez. Ona ihtiyaçlarının olduğunu söylerler. Şükrü askere geri dönmek için söz verdiğini, sözünü yiyemeyeceğini belirtir. Bir zaman sonra Şükrü, Topal'ın kötü niyetini öğrenir ve askere dönmekten vazgeçer. Dudu, Topal'ın eşkıya ile anlaştığını, kendilerine saldıracağını Kurban'ın ailesine söyler. Şükrü ve Kurban, tüfeği yağlayıp gece nöbet tutarlar. Lakin o gece kimse gelmez.

Şükrü, Hacer'le baş başa kalınca eşinin ayağının yandığını görür. Hacer, düşman köyü bastığı zaman namusuna hanel gelmemesi için tandıra girdiğini, ocakta bulunan ateşten dolayı bacağının yandığını belirtir. Şükrü, askere gitmeme hususunda kararlı olup önce Topal ile olan meseleyi halletmek ister. Fakat bu durum onu ikilem içinde bırakır. Bir yanda söz verdiği ve gitmek zorunda olduğu vatan vazifesi diğer yanda namusuna ve ailesine kastı olan Topal'ın kötü emelleri bulunur. Eserin sonunda Topal'ın Kurban tarafından vurulması ile Topal'ın emeli ve tehdidi boşa çıkar.

Eşine göz dikmesi ve ailesini tehdit etmesi

Şükrü ←————→ Topal Niyazi
(Millî) (Gayri millî)

Şekil 2: Topal Niyazi'nin Şükrü'nün eşine göz dikmesi, Şükrü ile Niyazi arasında sorun oluşumuna neden olur. Niyazi emeline ulaşamaz.

Üçüncü metin halkasında, Bekçi, Nahiye Müdürü'nün emri üzerine köylülerin öğle vakti Millet Bahçesi'nde hazır bulunmalarını duyurur. Bekçi ile Dudu'nun konuşmalarından Amerikalının manda için geldiği öğrenilir. Mr. Tom, Türk kadınlarının asker namına çorap ördüklerini öğrenince kadınların Millî Mücadele'ye destek olmalarından memnun kalmaz. Mr. Tom, Türklerin Ermenileri öldürdüğü iftirasını atınca Bekçi ona gerçeği haykırır:

Mr. Tom – Ha, Ermeniler, yok burada onlar. Öldürdünüz.

Kurban – Bu nahiyede beş tane Ermeni vardı Müdür Beğ. Onlar da işgalcilerle birlik olmuşlardı, onlarla birlikte de defolup gitmişlerdi.

Mr. Tom – Varmış buraların çoğu Ermeni.

.....

Bekçi – (...) Mister Efendi, seni mezarlığa götürelim.

Mr. Tom – Mezarlık...

Kurban – Mezar taşlarımızda “hüvelbaki” yazılıdır.

Bekçi – Hem Müslüman mezarlığı, hem de üç beş parçalık Ermeni maşatlığını görürsen anlarsın kimin ne kadar çok olduğunu Mister Efendi... Anlarsın kiminmiş buralar... (s. 49)

Türklerle yüzyıllardır iç içe yaşamış ve millet-i sadıka diye nitelenmiş olan Ermeniler, Ruslarla birlik olup Türkleri arkadan vurur. Böyle olmakla birlikte dünyaya Türklerin Ermenileri katlettiği tezini yayarlar. Mr. Tom sahada Ermenilerin gerçeği konuşmadıklarını görme fırsatını bulur.

Millî Mücadele sürecinde cephede olduğu kadar, cephe gerisinde de çetin savaşlar verilir. Cephe gerisinde dost, düşman, yabancı kamuoyunu etkileme, onları ikna etme amaçları doğrultusunda etkin propaganda ağı kurmak için çalışılır. (Koroğlu, 2016: 29) Mr. Tom, Amerikalıların Türkleri çok sevdiğini lakin Mustafa Kemal'in mandaya karşı olduğunu, böylece Türklerin sefalet çektiğini söyleyerek köylüyü kandırmaya çalışır. Manda ile ilgili köylüler;

Kurban– Bizi mi kandırmak ister bu gavur Müdür Bey?

Niyazi– (Mr. Tom'a yaklaşıp) Bunlar medeni insanlar, adam kandırmazlar (s.48).

diyerek köylülerin mandaya karşı olduklarını, buna karşı Topal Niyazi Amerikalıların medeni olduklarını belirterek mandaya karşı olmadığını hissettirir. Kansu, Kurtuluş Savaşı'nın üç tarihsel düşmana karşı verildiğini savunur. Birinci düşman, Anadolu'yu emperyalist güçlere bağlamayı arzulayan sömürgeci güçler, yani dıştaki yabancılardır. İkinci düşman, devam eden düzeni sürdürmek ve sömürgecilerle işbirliği içine girip kendi çıkarlarını her türlü bağımsızlık hareketinden üstün gören işbirlikçilerdir. Üçüncü düşman, sömürgeciliğin, emperyalizmin yayılmasına neden olan tarihsel arka plandır (Kansu 1976: 2). Niyazi, konuşmaları, hal ve hareketleriyle ikinci gruba dâhildir.

Mr. Tom doğrudan manda teklifinde bulunmaz. Fakat Amerika'nın Türkleri sevdiğini belirterek mandayı ima eder. Bir zaman sonra da Türklerin Ermenileri katlettiklerini vurgular. Türk köylüsü, mezarlığı göstererek Ermenileri katletmediklerini ispat edip mandaya karşı olduklarını gur bir sesle haykırırlar.

Ermeni katliamı

Köylüler ← → Mr. Tom

Şekil 3: Amerikalı Mr. Tom'un Ermenileri Türklerin katlettiğini belirtmesi köylülerin tepkisine neden olur.

Amerikan mandası

Köylüler ← → Mr. Tom

Şekil 4: Mr. Tom'un köylülere Amerikan mandasını tavsiye etmesi üzerine köylüler bu teklife olumlu yaklaşmazlar.

Dördüncü metin halkasında Şükrü, Topal Niyazi'nin kötü emellerinden dolayı askere gitmek istemez. Bunu da ailesine hissettirir. Kurban, oğlunun ne pahasına olursa olsun, askere geri dönmesi gerektiğini söyler. Bu uğurda eşi ve gelinine karşı durarak ağır konuşur. Şükrü'den emanete ihanet etmemesi ve verdiği sözü yerine getirmesini ister. Kurban oğluna henüz kocamadığını, 93 Harbi gazisi olduğunu, Topal'ın üstesinden geleceğini ifade eder. Şükrü'ye askere geri dönmez ise hakkını helal etmeyeceğini söylemesi üzerine, Şükrü geri adım atarak bir zaman sonra birliğine döner.

Askere geri dönme

Kurban ← → Şükrü, Feride, Hacer

Şekil 5: Şükrü, Topal Niyazi'nin niyetinden dolayı askere geri dönmek istemez. Babasının telkinleri neticesinde askere geri dönmek zorunda kalır.

Beşinci metin halkasında, Dudu, Topal Niyazi'nin eşkiya ile birlik olduğunu ve Kurban'ın evine saldıracağını söylemesi üzerine, Kurban evinde gerekli önlemleri alır. Şükrü ve Kurban sabaha kadar uyumazlar. O gece Topal evi basmaz. Ertesi gün Şükrü birliğine döner. Gecesinde Topal, eşkiyadan gerekli eşyaları tedarik eder. Topal Niyazi, Dudu'nun gözcülüğünde Kurban'ın evine saldırma hazırlığını yaparken Kurban tarafından vurulur. Topal Niyazi'nin hayalini kurduğu şeyler gerçekleşmez. Oyundaki gerilim, Kurban Dede'nin Topal'ı etkisiz hale getirmesi ile sona erer. Böylece tiyatronun başında atılan düğüm sonunda çözülür.

Kurban'ın evini basma

Kurban, Feride ←————→ Topal Niyazi, Dudu

Şekil 6: Topal Niyazi ve Dudu'nun evi basacakları esnada Kurban ve eşi onlara mani olurlar.

Eserde çatışma genelde Türkler ile düşmanları, köylüler ile Topal Niyazi ve özelde ise Kurban ve ailesi ile Topal Niyazi arasında olur. Kurban'ın tarlalarını yok pahasına Topal'a satmak zorunda olması ile Topal'ın Hacer'e göz koyması entrik kurguyu oluşturur. Ayrıca eserde çatışma yapan aracı Dudu bulunur. O, Topal'a laf taşıyıp kadınları Topal Niyazi'ye ayartmaya çalışan kötü bir tip olarak yer alır. Bunlar en sonunda kazdıkları kuyuya düşerler.

Zaman ve Mekân

Oyunun vaka zamanı iki, üç günlük bir zamanı kapsar. *Eski Çarıklar*'da vakanın geçtiği tarih doğrudan verilir. Eser Millî Mücadele döneminin 1921 yılı ilkbaharında başlar. Oyun, ilkbahar mevsimi kuşluk vaktinde başlayıp gece yarısı Kurban'ın Topal Niyazi'yi vurmasıyla sona erer. Şükrü askerden iki günlüğüne eve ziyarete gelir. Kurban Dede'nin torununa “Mehralı Bey Destanı”nı anlattığı vakit zamanda geriye dönüş olur.

Kurban –İşte bu iki kardeş, düşmanlarla dövüşmeye gitmişler. İkisi de zabıtmış, komutanmış yani. Birine, yani Mehralı Bey'e demişler ki, “Sen Yemen ellerine gideceksin...” Öbür kardaşa, yani Rüştü Bey'e de demişler ki, “Sen Kafkas Dağlarına gideceksin...” Neyse, bu iki kardeş sarılır, öpüşür, helâlaşır ve ayrılırlar. Gel zaman git zaman, günün birinde Mehralı Bey'in kara haberi gelmez mi (s. 12).

Doğu Anadolu'da bir nahiye, Millet Bahçesi, Kurban Dede'nin evinin üstü, tarla, dere, mezarlık, kuyu başı, Millet Bahçesi ile ev arası, Suriye, Erzurum, Yemen, Kafkas, Batı, Sarıkamış, Çanakkale, Kars, Ardahan, Artvin, Kayaardı, Yoncalık, Güvercindüzü, Köprüdibi, Trabzon, Değirmenli Köyü, Karamağaralar... Millet Bahçesi, Kurban Dede'nin evinin üstü ve Millet Bahçesi ile ev arasının dışındaki yerlerin sadece adı bulunur. Mekân ile ilgili bilgiler eserin girişinde; “Ev ile Millet Bahçesi arasında, irice bir taş kapatılmış kuyu. Kavakların ötesine bir dere. Arka plana evler ve yamaçları yeni yeşeren, tepelerinde beyaz, lekeler görünümüne karlar bulunan dağlar” (s. 9) diye verilir.

Oyunda kapalı mekân olarak sadece Kurban Dede'nin evi yer alır. Ev içinde de oda ve aşhane bulunur. Mekân, anlatıcı tarafından eserin başında resmedilir:

Toprak damlı evin içi. Evin sağdaki giriş kapısından birinci bölmeye “aşhane” denilen yere, oradan, ortadaki kapıdan soldaki odaya geçilir. Odada karşıda ve solda birer pencere, yere serili eski bir kilim, duvar dibinde üst üste yığılmış yataklar, yatakların arkasında duvara asılı tüfeğin

namlusu görülür. “Aşhane” kısmında karşıda kiler kapısı vardır, ortada yere gömülü tandır. Kiler kapısı hizasında raflar, raflarda toprak ve bakır kaplar yer alır (s. 9).

Millet Bahçesi'nin içinde irice bir taşla kapatılmış bir kuyu bulunur. Ermeni tecavüzünden korunmak için kuyunun içine atlayan bir Türk kızının naaşı burada bulunur. Kuyunun üstündeki taşta oturmak isteyen Mr. Tom'u, kızın annesi uyarır. Ayrıca mekân ile ilgili bir başka hususiyet de mezarlık ile ilgilidir. Mr. Tom'un, Türklerin Ermenileri kestiği yalanını uydurması üzerine Bekçi ona şöyle cevap verir:

Bekçi– Hem Müslüman mezarlığını, hem de üç beş parçalık Ermeni maşatlığını görürsen anlarsın kimin ne kadar çok olduğunu Mistir Efendi (s. 49).

Bekçi, bu sözlerle Mr. Tom'un söylediklerinin yanlış olduğunu ona kanıtlamış olur.

Şahıs Kadrosu

Kişi, olayın canlandırılması, okuyucunun (seyircinin) anlatı dünyasına çekilmesi açısından önemli unsurdur (Tekin 2012: 86). Anlatmaya bağlı türlerde olduğu gibi göstermeye bağlı bir tür olan tiyatrodan da kişiye önem verilir. Sanatçıdan ele aldığı kişileri iyi yansıtmaları beklenir.

Olaylar genellikle Kurban Dede ve Topal Niyazi etrafında gelişir. Diğer kişiler ise Kurban'ın eşi Feride, gelini Hacer, oğlu Şükrü, torunu Osman, Bekçi Memiş, İsmail, Dudu, Müdür, Mr. Tom, 1. Kadın, 2. Kadın, 3. Kadın, 4. Kadın, 5. Kadın, 6. Kadın'dır. Ayrıca eserde isimleri geçip de kendileri olmayanlar dekoratif unsur olarak yer alırlar.

Kurban: Eserin en önemli kişisi olan Kurban, “70 yaşlarında, zayıf, çökük, gözlüklü, gözlüğünün saplarından biri, kırılmış, üstü başı yamalı” (s. 12) bir Anadolu insanıdır. Kurban Dede ve ailesi savaşlardan dolayı fakirlik içinde yaşamlarını sürdürürler. Zor durumdan kurtulmak için ucuzda olsa tarlasını Topal Niyazi'ye satmak zorunda kalır. Topal ise tarlayı ucuza kapatmak ister. Kurban, tarlayı satma işinden oğlunun askerden izne dönmesiyle vazgeçer. Bunun üzerine Topal, onları eşkıya ve gece baskını ile tehdit eder. Kurban Dede tehdide pabuç bırakmaz. Gece sabaha kadar oğluya evi bekler. Lakin baskıncılar bir türlü gelmezler. Oğlu askere geri dönmek istemeyince ona kendisinin eski bir asker olduğunu, doksan üç harbine katıldığını, hakkını helal etmeyeceğini, Topal'ın hakkından gelebileceğini söyleyerek onu askere geri gönderir. Kurban Dede, mandayı köylülere anlatmak için gelen Amerikalı memura ağzının payını verdikten sonra Ermenilerle ilgili gerçeği haykırır. Gece baskın yapmaya gelen Topal Niyazi'yi vurur. Kurban Dede, insanlardan haksız kazanç sağlayan Topal Niyazi'yi vurunca kötü ve millî olmayan birini etkisiz hâle getirmenin heyecanını yaşar.

Kurban –Git Nahiye Müdürü'ne söyle. Buradayım ben. Ey mahalleli, ey komşular!.. Doksanüç neferiyim ben. İşte yararım işte böyle, eski çarıklar gibi. Temizledim görüyorsunuz... Haber salın oğluma, rahat yürüsün düşman üstüne. Temizledim cephe gerisindeki pisliği temizledim işte... (s. 60)

Feride: Kurban'ın eşi olan Feride; “60'ın üstünde, yırtık yamalı giyimli” (s. 15) bir Anadolu kadınıdır. Topal'dan nefret edip ona yüz vermez. Sözlerini yanlış anlayıp ona ters cevaplar verir. Feride, her zor zamanda erinin yanında yer alır. Oğlu askerden izne gelince çok sevinir. Tarlalarını yok pahasına Topal'a satmış olmalarından dolayı üzgündür. Feride askerler için çarık hazırlar. İki

günlük izni sona eren oğlunun askere geri dönmesine başta rıza göstermez. Topal Niyazi tehlikesi varken onun gitmesini istemez. Ona göre en azından Topal işi bittikten sonra gitmelidir. Fakat Şükrü'nün gitmesine ses çıkarmaz. Gece baskınında eşi ile birlikte Topal'a karşı durur. Topal'a yardımcı olan Dudu'yu haşlar. Kısaca Feride, tam bir Anadolu kadını olarak zor zamanlarda yılmayan, haksızlığa pabuç bırakmayan, dirayetli biridir.

Hacer: 25 yaşlarında, evli, bir çocuk sahibi, namuslu, eri askerde olup onun yolunu gözleyen biridir. Topal'ın çaşudu Dudu'nun yersiz teklifine yüz vermeyip erinin namusuna hanel getirmez. Eşi Şükrü askerden gelince çok sevinir ve ona düşman baskınında namusuna hanel gelmemesi için tandıra girdiğini ve bacağıının közden dolayı yandığını anlatır.

Şükrü: 30 yaşlarında Kurban Dede'nin asker olan oğludur. İki günlüğüne evine izne gelir. Doğu Cephesi'nde başarı kazandıklarını, Sarı Paşa'nın emri ile Batı Cephesi'ne gönderildiklerini belirtir. Daha sonra Topal Niyazi'nin eşine göz diktiğini öğrenince, askere geri dönmeyi istemez. Topal, etrafa Şükrü'nün firar ettiği yalanını yayar. Şükrü, Niyazi ile ağız dalaşına girer. Biri diğerini asker kaçağı diğeri ise kendisini bilerek sakatlayıp askerden kaçtı diye suçlar. Şükrü, Topal'ın gece baskını yapacağını duyunca silahını temizleyip sabaha kadar uykusuz kalır. Nihayet babasının ısrarıyla askere geri döner.

Niyazi: “Kendine ve millî değerlerine karşı yabancılaşan bir nesil, insani değerlerinden de yoksun kalmaktadır” (Adıgüzel, 2011: 31). Niyazi, kendi benliğine ve milletinin değerlerine yabancılaşan biri şeklinde hareket eder. Oyun kişileri tarafından topal şeytan, domuz, uğursuz, gâvur, imansız, vicdansız, insafsız, alçak, Ermeni dölü, köpek vb. kötü sözlerle nitelenerek karşıt gücü temsil eden biri olarak verilir. Çatışmaların birçoğunun merkezinde bulunur. Tüm kötü hasletleri üzerinde toplamış, tek düşündüğü kendi menfaati olan biridir. Kurtuluş Savaşı döneminde erkekler askerde iken o ayağına kurşun sıkarak yalandan gazi olup köyüne geri dönen kötü niyetli biri olarak esere yansır.

Niyazi – Kolay değil insanın kendi ayağına usturupluca kurşun sıkması. Yürek işidir. Kimseye çaktırmaması akıl işidir (s. 58).

diyerek askerden nasıl kaçtığını anlatır. O savaş zenginidir. İnsanların zor durumda olmasını fırsata çevirir. Köylülerin ellerindeki tarlaları yok pahasına satın alır. Köylü satmaya mecburdur, o da bunu fırsata çevirip tarlaları ucuza kapatır. Niyazi'nin diğeri bir kötü özelliği, cinsî arzularını tatmin etmek için savaşa gitmiş ya şehit olmuş ya da savaştan geri dönmemiş kocaların eşlerine göz dikmesidir. Bunu da kendine yardımcı olarak kullandığı Dudu aracılığıyla yapar.

Feride – Hanife söyledi. Aramızda kalsın, son tarlasını da elinden aldıktan sonra demiş ki, boşuna beklersin erini. Güya çoktan ölmüşmüş zavallı İsmayıl'ın babası.

Hacer – Eeee.

Feride – Eeeesi mesî, göz dikmiş Hanife'ye.

Hacer – Hanife ne der?

Feride – İsmayıl'ın kulağına gitmesin diye dişlerini sıkıp susar zavallı... Ya işte böyle. Şişti, azdı, domuz gibi oldu görmez misin? (s. 19)

Dudu, Hacer'e Şükrü'nün cephede şehit olduğu yalanını uydurur. Güzelliğinden dolayı Niyazi Ağa'sının ona göre biri olduğunu, akıllı olması gerektiğini ifade eder. Hacer ona yüz vermez. Topal, Hacer'den bir türlü vazgeçmez; onu almayı aklına koyar. Bunu yapmak için de planlar yapar.

Topal Niyazi, Mr. Tom'un Türkleri mandaya ikna etmek için geldiğini bilir. Köylüler, Amerikalının kendilerini kandıracağını söylemesi üzerine, Topal tam tersini savunur:

Niyazi – Bunlar medeni insanlar, adam kandırmazlar (s. 48).

Niyazi, Kurban'ın evinden kovulmasına içerler. Kurban ve ailesini korkutup ellerinde, avuçlarında olanları gasp etmek için eşkiya ile birlik olur. Dudu, gece gözcülük işini yapar. Kurban, Niyazi'yi tam eve saldıracağı anda vurur.

Eşinin yatalak olmasından dolayı gerek İsmail'in annesine gerekse Hacer'e göz koyması, fakir köylünün elindeki tarlaları ucuza alması, Amerikan memuruna yakınlık göstermesi onun gayri millî olduğunun göstergesidir. Ayrıca eser içinde en canlı tip olarak yer alır.

Dudu: 40-45 yaşlarında dul ve Topal'ın pis işlerinde ona yardımcılık yapan biridir. Dudu, Topal Niyazi'nin kötü emelleri için evli kadınları ikna etmeye çalışır. Topal Niyazi, Kurban'ın evine saldıracağı zaman ona gözcülük yapar. Yakalandığında da çaresiz ve yoksul olduğu için bu işi yaptığını belirtir.

Bekçi Memiş: 50 yaşlarında bekçilik yapan biridir. Bilgisi az olsa da millî konularda yüreği imanla dolu bir Türk evladıdır. Millî meselelerle ilgili duyuruları yapar. Dudu'ya yanlış yerde durduğu için yüz vermez. Amerikalı memur, Türkleri Ermeni mezalimi konusunda suçlayınca Memiş onun ağzının payını verir.

Mr. Tom: 40 yaşlarında bir memur olarak Türkiye'yi dolaşan, ahaliyle görüşen, aslında Amerikan mandasını halka kabul ettirmeye çalışan Amerikalı memurdur. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının mandaya karşı geldikleri için halkın sefalet içinde olduğu propagandasını yaymak ister. Mr. Tom bir zaman sonra da Türkleri suçlar. Lakin Bekçi ve halktan ağzının payını alır. Amacına ulaşmadan geri dönmek zorunda kalır.

Müdür: 35 yaşlarında topal ve millî duygulara sahip biridir. Mr. Tom'a Türk kadınlarının faziletlerini, kocalarını, çocuklarını, kardeşlerini hiç düşünmeden savaşa gönderdiklerini, ellerinde olanları orduya verdiklerini, kalplerinde istiklale güvenden başka bir inanç olmadığını anlatır.

İsmail: 12- 13 yaşlarında babası cephede olduğu için baba özlemiyle yanan bir Türk çocuğudur. "Mehralı Bey Destanı" adlı türküyü söyleyerek acısını dışarıya yansıtır.

Osman: Kurban Dede'nin torunu ve Şükrü'nün oğludur. Henüz bebek iken babası cepheye gider. Baba cepheden izne döndüğünde çocuk 6- 7 yaşlarındadır.

Diğer Şahıslar: 1.Kadın, 2.Kadın, 3.Kadın, 4.Kadın, 5.Kadın ve 6.Kadın'dır. "İsmi verilmeyen bu kadınlardan 1. Kadının Hanife olduğu ve İsmail'in annesi olduğu birkaç yerde geçen detaylardan anlaşılır. Onun dışında isimsiz bu kadınlar konunun bir parçası olarak verilmiş fon karakter" (Uludağ, 2020: 36) olarak eserde yer alırlar.

Bu tiyatrodaki tam olarak merkezî kişi diye ifade edilebilecek bir şahıstan bahsetme imkânı bulunmaz (Soğukömeroğulları, 2015: 178). Fakat genellikle Kurban Dede ve ailesi etrafında

vakaların geliştiği söylenebilir. Kişiler göz önüne alındığında başta Kurban Dede ve ailesi olmak üzere, köylülerle Topal Niyazi arasında bulunan anlaşmazlıklar ön plandadır. Köylüler zor zamanda olmalarına rağmen, bağımsızlığa inanmış feraset sahibi kişilerdir. Türk olup da Türklükle ilgisi olmayan Topal Niyazi, maddi gücü elinde bulundurduğu için savaş ortamından yararlanarak köylüyü sömürmeye çalışan kişiliksiz biri olarak tasvir edilir. Aslında savaşın olduğu birçok ortamda savaş zengini çıkar. Buna tipik örnek de Topal Niyazi'dir. Onun hiçbir etik değeri bulunmaz.

Metinlerarası İlişkiler

Edebî metinler başka metinlerle ilişki içinde olabilir. Roman veya başka edebî türler kendinden önceki metinlerden faydalanır veya etkileşim kurabilir. Bu etkileşim ya olduğu gibi ya da dönüştürülmüş şekilde metne girer. Metinlerarası ilişkilerin kullanım yöntemlerinden birisi de metin eklemesidir. Bu uygulama sinemadan alınmıştır. Kolaj ve montaj olarak isimlendirilen söz konusu kuram mektup, şarkı, gazete kupürü ve şiir gibi metinleri diğer metnin içerisine dâhil etmek şeklinde ortaya çıkar (Çetin 2012: 210-212). “Montaj tekniğinde amaç, esere derinlik, çağrışım zenginliği ve üslup çeşitliliği sağlamaktır” (Çetişli 2016: 135). Yahya Akengin'in Eski Çarıklar adlı tiyatrosunda “Mehralı Bey Destanı” adlı türkü;

Ben gidiyom Rüştü Beyim ağlama
Ah edip de ciğerimi dağlama
Alay gitti, beni burada eyleme
Yemen'e de benim ağam Yemen'e

İndi m'ola Mihralı Bey Yemen'e
Kurdu m'ola çadırları çimene
Oğul köz düştüğü yeri yakar kime ne
Dert benimdir kime ne

Ben gidiyorum Rüştü Bey'im sana bir nişan
Susuzluktan alaylarım perişan
Hiç iflah m'olur da Yemen'e düşen
Yemen'e de benim ağam Yemen'e

İndi m'ola Mihralı Bey Yemen'e
Kurdu m'ola çadırları çimene
Oğul köz düştüğü yeri yakar kime ne
Dert benimdir kime ne (s. 11)

montaj tekniğiyle eserde kendine yer bulur.

Dil ve Üslup

Eski Çarıklar adlı tiyatro eseri; “Hisar mektebinin anlayışına uygun olarak temiz, sade ve yaşayan Türkçe ile” (Kocakaplan 2018: 36) kaleme alınmıştır. Yazar, Türk topluluklarının ortak bir dili kullanmasını ister. Nasıl dünya genelinde ortak dil olarak İngilizce konuşuluyorsa, Türkiye’de kullanılan İstanbul Türkçesi’nin Türk toplulukları arasında da konuşularak ortak bir dilin oluşumunu arzular. Çünkü Türk olmasına rağmen şive farklılıkları, Kazakistan’da veya Kırgızistan’da yaşayan

bir Türk ile Türkiye’de ikamet eden bir Türk birbirini anlamakta zorlanır. Mevcut kelimelerde çok büyük farklılıklar olmamasına rağmen sesteki değişiklikler iletişimi zorlaştırır. Türk şiveleri arasına giren bu mesafelerin kültürel çalışmalarla kapanacağını düşünen sanatçı, bu manada kendi üzerine düşen vazifeyi yaparak yaşayan Türkçeyi eserlerinde kullanır (Hastaoğlu 2010: 22).

Kurban – Öpsene, kucaklasana oğlum... Ben seni nasıl özledimse sen de onu... (Gözleri dolar)

Şükrü – (Osman’ı okşar) Büyümüş...

Feride – Ya... İki yaşındaydı sen giderken.

Hacer – Hoş gelmişsin.

Şükrü – Hoş gördük.

İsmail – Öpeyim elini. (Öper) Babamı gördün mü Şükrü emmi?

Kurban – Şükrü emmin Yemen’de değildi oğul...

İsmail – Babam da gelir mi bir gün?

Feride – Gelir inşallah.

İsmail – Sağ mıdır ki?

Şükrü – Sağdır... (s. 26-27)

Nurullah Çetin, konuşma dilinin unsurlarından ikisinin deyimler ve atasözleri olduğunu belirtir (Çetin 2012: 261-262). Eser, özellikle deyim yönünden zengindir: “Az veren maldan çok veren candan”, “Göz dikmek”, “Varını, yoğunu yutmak”, “Dolaplar çevirmek”, “Yüzünün akıyla gelmek”, “Kanını emmek”, “Diri diri toprağa girmek”, “Biti kanlanmak”, “Ağzının payını almak”, “Kan ağlamak”, “Köz düştüğü yeri yakar” vb. ifadeler örnek olarak verilebilir.

Tekin, “kişilerin mesleklerine, mizaçlarına, kültür düzeylerine kısacası toplumsal konumlarına, hatta içinde buldukları psikolojiye” (s. 177) göre konuşturulduğunu belirtir. *Eski Çarıklar*’da kişilerin yöresel dillerini kullandığı gözlemlenir: İsmayıl, hadi Mehrali Beg’i söylesene, soğuk sularında kuyunun, üç tane candarma vardı, Topal’ın çuşudu, laporum var... gibi yöresel kelimeler kullanıldığı gözlenir.

İzlek

Bir tiyatro eseri ele alındığında, kesinlikle insana ait bir konu, tema, mesele veya problem üzerinde durulduğu görülür (Çetişli 2016: 88). “Bugünkü anlamda vatan ve millet kavramları, romantizmle birlikte Batı’dan bize geçmiştir” (Aytaş 2010:296). Eserde genel olarak vatan, gayri millîlik, yoksulluk, özlem, manda gibi konular verilmeye çalışılır. Akengin, *Eski Çarıklar*’ın konusunu Kurtuluş Savaşı’ndan alır. Bu yıllarda Anadolu ve çevresinde olan savaşların Doğu Anadolu’da bir nahiyeden nasıl gözüktüğü anlatılır.

Namık Kemal ile başlayan vatan sevgisi üzerine tiyatro yazma geleneğini (Tanpınar 1997:379) Akengin de devam ettirir. Sanatçının almış olduğu millî ve geleneksel terbiye, Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu’da insanların ne pahasına olursa olsun, bağımsızlıkları için mücadelelerini eserlerine konu etmesine neden olur. Beşerî aşk ve İlahi aşktan başka bir de vatani aşk bulunur. Zira vatan olmazsa beşerî ve İlahi aşkı yaşamak imkânsız olur. Türk evladı Yemen’de, Çanakkale’de,

Galiçya’da, Sarıkamış’ta ve birçok yerde namusu ve istikbali için düşmanla savaşıyor. Sanatçıyı toplumdan ayrı düşünmemek gerekir. Dolayısıyla sanatçı Türk milletinin acı çekerek pek çok şehit verdiği bu savaşları, Anadolu’nun bir köyünden vermeye çalışır. Bu köyde yaşayanlar fakir, aç, sevdiklerini cepheye göndermiş, gözü pek Türk insanıdır. Onlar bir an önce memleketi düşman işgalinden kurtarıp sevdiklerine kavuşmayı arzularlar. Anne, baba, eş ve çocuk, uzun süre askere göndermiş oldukları yakınlarını göremezler. Kimisi şehit olmuştur kimisi ise, “Yedi sene olmuş Hanife ablanın erinden haber gelmeyi” (s. 15) şeklinde sevdiklerini uzun süredir beklemektedir. Bu esnada özlemlerini gerek konuşarak gerek ağlayarak gerekse türkü söyleyerek ifade ederler. İsmail de Yemen’de olan babasına özlemini “Mehralı Bey Destanı” adlı türküyü söyleyerek yansıtır.

Vatan savunmasını yapan askerler her türlü zorluklarla karşılaşır. Kimisi soğuktan donarak şehit olur kimisi de açlıktan zor duruma düşer. Şükrü, Suriye’den Erzurum’a çekilirken yiyecek hiçbir şeylerinin kalmadığını, aç kaldıklarını, ölmek için çarıklarını pişirip yediklerini belirtir (s. 28). Yine de asker yokluk içinde vatanını savunur. Sonunda Şükrü’nün bulunduğu Doğu Cephesi’nde, Ermeniler bozguna uğrarlar. Onun Doğu’daki görevi bitince yönünü ihtiyaç duyulan Batı’ya çevirir.

Cephe gerisinde bulunan köylüler de erzak sıkıntısı çekerler. Çoğu zaman aç olarak yatarlar:

KURBAN– Uyudu. Hem de aç açına... Teknede ekmek yok dedi.

HACER– Üç ekmek vardı, saklamıştım. Eline alıp dışarı çıkmasın diye...

KURBAN– Un da kalmadı.

HACER– Bir tencere borç un istedim (s. 13-14).

Türk milleti yoksulluktan yılmayarak vatanın bağımsız olacağı imanını taşır. Her türlü olumsuzluğa karşı birlik hâlinde Kuvayimilliyeye ruhuyla başta bulunan Gazi Paşa’ya güvenerek iş tutar. Şükrü, Doğu’da başarılı olunca yönlerinin Batı olduğunu ailesine söyler. Birliklerin Batı’ya hareket etmesini Sarı Paşa (Mustafa Kemal Paşa), Kara Paşa’dan (Karabekir Paşa) ister:

FERİDE– Peki şimdi Kara Paşa mı emir verdi sana Yunan’a git diye?

ŞÜKRÜ– Ankara’dan Sarı Paşa’dan emir gelmiş ona da... (s. 30)

Türk milleti vatanı için evladını askere gönderdiği gibi tekâlif-i millîye ile kendisinden istenenleri de verir. Fakir olan millettin din için, millet için, namus için her haneden birer çift çorap örmeleri istenir. Amaç daha önce Sarıkamış’ta soğuktan donan Mehmetçiğin bir daha aynı akıbetle karşılaşmasını engellemektir. Bunun için necip Türk kadını, elinde avucunda olanları vermeye çalışır.

Her savaş döneminde ülkenin menfaatini düşünen çıktığı gibi, az da olsa kendi menfaatini düşünen gayri millî unsurlar da çıkar. Bunlardan biri de Topal Niyazi’dir. Mensup olduğu Türk milletinden uzaklaşarak halkına ve geleneklerine yabancılaşır. Topal, savaştan kaçmak adına nasıl ayağına kurşun sıkıp gazi unvanını aldığını Dudu’ya anlatır:

NİYAZI– Nasıl döner gelirdim ben o cehennemden Dudu karı. Kolay değil insanın kendi ayağına usturupluca kurşun sıkması. Yürek işidir. Kimseye çaktırmaması akıl işidir (s. 58).

Topal Niyazi, köyde fakir köylünün malını yok pahasına alan, Allah korkusu olmayan, işi gücü köylünün tarlasını ucuza kapatmak olan biridir. Köylü zor durumda olduğu için istemese de

tarlasını cüzi bir miktara Topal'a satar. Topal, yok pahasına aldığı mallardan dolayı kendini mazur göstermek için açıklama gereksinimi duyar:

NİYAZI– Elimdekini avucumdakini göz göre göre sizlere dağıtıyorum işte. Neden dersen, yarın gavurlar gelince hepimizin tarlalarına el koyacak zaten (s. 2).

Niyazi için önemli olan kendi menfaatidir. Ülkede düşman olmuş veya olmamış pek umurunda değildir. Niyazi o kadar ileri gider ki, düşmanın buldukları toprakları işgal etmesi durumunda bile çıkar yol bulacağını Dudu'ya iletir:

NİYAZI– Gavurlar buraları işgal etseler bile benim hatırımı sayacaklar. Amma ne çare ki yatalak bir avradın başını beklerim (s. 58).

Topal Niyazi, haram yollardan mal sahibi olduğu gibi savaşa gitmiş kocaların kadınlarına da yan gözle bakar. Onları yola getirmek için kesenin ağzını açmak gerektiğine inanır. Sadece biraz zamana ihtiyacı olduğunu düşünür:

DUDU– Amma şu var ki Niyazi, Hacer'in gönlünü etmek zor. İki altınla olacak iş değil.

NİYAZI– Daha nice iki altın var benden sana. Tasalanma. Biraz korku, biraz da benim mangırların sesine senin çâşutluğun da eklendi mi yumuşar Hacer (s. 57).

Şükrü, Topal'ın namus haini biri olduğunu, eşi Hacer'e göz koyduğunu öğrenir. Askere tekrar dönmek istemez. Babası Kurban, Topal'ın üstesinden geleceğini söyleyince babasının zorlamasıyla Şükrü askere tekrardan geri döner. Lakin akli eşi Hacer'dedir.

Topal Niyazi'nin ayak işlerini Dudu yapar. Yaptığı işlerin karşılığında para ve mal alır. Topal, onunla bilgi akışını sağlar. Dudu'nun bu halini bilen köylüler ona yüz vermezler. Bu işleri para için yaptığını en sonunda belirtir.

Topal, eşkıya arkadaşlarından giyecek ve silah yardımı alarak, Kurban Dede'nin evini basacakken Kurban Dede tarafından vurulur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Amerikan mandacılığının zararlı olacağını belirtmesiyle birlikte Erzurum Kongresi'nde gündemden kalkar. Amerika'dan gelen memur nahiyedeki insanlara konuşma yapar. Mr. Tom, köylülere Amerikan mandasını isteyip istemedikleri sorar. Hepsi bir ağızdan manda istemediklerini belirtirler. Mr. Tom, Anadolu'da Ermenilere mezalim yapıldığını vurgular. Bekçi Memiş, Mr. Tom'a mezarlığı göstererek Müslümanların mezarlarının daha fazla olduğunu, dolayısıyla bu yerlerin Türk yurdu olduğunu, Ermenileri kırmadıklarını vurgular (s. 49). Sanatçı, 1916'da Bayburt, Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilince Ermenilerin Türkleri arkadan hançerlediklerini ifade eder (Anar 2018: 41). Aynı anekdot eserinde de verilir.

Cephede olanla cephe gerisinde olanlar bir birlerine özlem duyarlar. Bazıları I. Dünya Savaşı başlayınca evinden çıkar, aradan yedi yıl geçmesine rağmen hâlâ evine geri dönemez. Bu da evdekilerin gidenlere hasretlik duymasına neden olur. Bunlardan biri de İsmail'dir. İsmail yedi yıl önce giden babasının hasretiyle "Mehralı Bey Destanı"nı söyler. Türklerdeki bu gelenek savaş zamanlarında eski çağlardan beri devam eder.

Sonuç

İlk defa 1987 yılında yayımlanan *Eski Çarıklar* adlı tiyatro Akengin'in altı tiyatro eserinden biridir. İki bölüm dokuz sahneden oluşan eserde, Millî Mücadele döneminde cephe gerisinde Anadolu'nun bir nahiyesinde köylülerin başından geçenler verilmeye çalışılır. Yazar tarihî gerçekliğe bağlı kalarak o dönemdeki Türk insanının yaşamış olduğu zorlu hayatı, savaşını, işbirlikçileri ve manda taraftarlarını verir. Sanatçı, böylece Kurtuluş Savaşı döneminde Türklerin çekmiş olduğu sıkıntıları ve bunların üstesinden nasıl geldiklerini vermeye çalışır. Hülasa yeni neslin geçmişte yaşanmış olaylardan dersler çıkararak aynı hataya düşmemeleri gerektiğini satır arasında verilmeye çalışılır.

Her dönemde kendi toplumuna yabancı ve kendi menfaatlerini düşünen gayri millî tipler çıkar. Bu eserde de karşıt kişi olarak verilen Topal Niyazi, kendisinden ve nefsanî isteklerinden başka bir şey düşünmez. Amaca giden her yol onun için mubahtır. İnsanların tarlalarını ucuza alma, evli kadınlara kur yapma, bahane üreterek savaştan kaçma ve millî unsurlara yabancı olma onun tipik özellikleridir. Eserin sonunda kötü olduğu için cezasını bulur.

Eserde gerilim unsurlarının çoğunda Topal Niyazi bulunur. Eserin başında atılan düğüm, eserin sonunda Niyazi'nin vurulması ile çözülür. Ayrıca köylü, Niyazi gibi bir beladan kurtulur. Birçoklarının yakını savaşta şehit olur. Askerde olanlar ise köylüler tarafından özlemle beklenir. Pek çoğu açlık içinde hayatlarını devam ettirir. Köylü, yoksul olmasına rağmen hükümetten gelen yardım duyurusuna kayıtsız kalmaz. Ellerindekileri cüzi imkânlarla orduya eşya gönderme yarışına girerler.

Tiyatroda olay örgüsü perdeler dâhilinde devam eder. Zaman Millî Mücadele yılları, mekân da Doğu Anadolu'da bir nahiyedir. Şahıs kadrosu o köylülerden oluşmakla birlikte Amerikalı Mr. Tom ve Müdür de kadronun içinde yer alır. Yazar, köylülerin Millî Mücadeleye destek verdiğini lakin kendi şahsi emellerini önceleyen Topal Niyazi ve Dudu'nun gerektiğinde düşmanla birlik olabileceğini (Amerikalı manda savunucusu Mr. Tom ile aynı düşünceye sahip olmasını) gözler önüne serer. Şair olarak bilinen Akengin, bir tiyatro yazarı olarak Millî Mücadele döneminin cephe gerisini, samimi ve tarihî gerçekliğe uygun bir şekilde verir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, Sedat (2011). "Bahtiyar Vahapzade'nin Şiirinde Millet, Vatan ve Din". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 31, s. 63-74.
- Akengin, Yahya (2009). *Eski Çarıklar-Enver Paşa ve Büyük Ümitler-Aile Bağları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Anar (2018). "Bayburtlu Yahya Bey". *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.540, s. 40-41.
- Avşar, İmdat (2018). "Röportaj". *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.540, s. 28-33
- Aytaş, Gıyasettin (2010). *Tanzimatta Tiyatro Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2012). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İsmail (2016). *Metin Tahlillerine Giriş/2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Hastaoğlu, Betül (2010). *Yahya Akengin'in Hayatı, Şiirleri ve Sanatı Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Kansu, Ceyhun Atıf (1976). "Ulusal Kurtuluş Savaşı Üzerine". *Türk Dili*, S. 298, s. 2-6.
- Kocakaplan, İsa (2018). "Beş Hikaye Bir Destan". *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.540, s. 34-37.
- Korkmaz, Ramazan (2018). "Bir Yürek İnsan Yahya Akengin". *Türk Edebiyatı Dergisi*, S.540, s. 24-27.
- Köroğlu, Erol (2016). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nutku, Özdemir (1976). *Yaşayan Tiyatro*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Soğukömeroğulları, Mehmet (2015). "Besim Atalay'ın Baş Belaları Adlı Tiyatro Eseri ve İncelemesi". *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.6, s. 169-210.
- Şen, Can (2017). "Edebî Bir Tür Olarak Tiyatroda Anlatıcı Meselesi". *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.2, s. 19-40.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1997). *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tekin, Mehmet (2012). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uludağ, Hilal (2020). *Yahya Akengin'in Tiyatroları ve Tiyatroculuğu*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi: Ankara.